

Psykisk hälsa – generiskt arbetsterapiprogram

Vårdnivå, samverkan och remissrutiner

Programmet är framtaget för patienter som tillhör specialistpsykiatrin.

Om hälsotillståndet

Fokus inom arbetsterapi är aktivitet och delaktighet. Alla människor behöver ha balans mellan hemliv, arbete, fritid, personlig vård och sömn, så kallad aktivitetsbalans. För personer med psykisk funktionsnedsättning är detta ofta svårare att skapa och upprätthålla (Wagman, Hjärthag, Håkansson, Hedin & Gunnarsson, 2021). Arbetsterapeuter arbetar personcentrerat med fokus på patientens behov och prioriteringar.

Arbetsterapeuten ska arbeta för att främja möjligheter till aktivitet och delaktighet. Detta ska ske med utgångspunkt från personens syn på sin situation och sina behov. Med aktivitetsförmåga avses ”en persons förmåga att utföra en uppgift eller en handling” (Sveriges arbetsterapeuter, 2018). Funktionsnedsättning definieras av Socialstyrelsen (2023) som ”nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga och funktionshinder är den begränsningen som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen”.

Utredning

Det finns flera orsaker till att göra en arbetsterapeutisk utredning. Det kan vara en grund för fortsatt behandling, underlag för ansökan om insatser via kommunen eller som underlag till läkarutlåtande. Utredningen ska också skapa förutsättningar för och säkerställa en god och patientsäker vård i de fall då utredningen följs av intervention.

Den vanligaste teoretiska modellen är Model of Human Occupational (MOHO), vilket de flesta standardiserade instrument vi använder för bedömning/behandling bygger på (Taylor et. al. 2020). De finns även andra teoretiska modeller som ValMo modellen (Erlandsson & Persson, 2014), OTIPM (Fisher, 2009). Samtliga modeller bygger på att människan mår bra av att ha meningsfulla aktiviteter i sin vardag.

Kartläggning

Vid arbetsterapeutisk utredning kartläggs aktivitetsförmågan, som beskriver hur en funktionsnedsättning visar sig i vardagen och påverkar aktivitetsutförandet. Utredningen ger möjlighet till ökad förståelse av såväl resurser som begränsningar kopplade till vardagen och kan konkretisera resultat från bl.a. psykologisk testning. I utredningen kartläggs följande områden: hemliv, arbete, fritid,

personlig vård, socialt liv, sömn och obalans mellan aktivitet och vila. Reliabila och validerade instrument används.

Intervju med patienten vid kartläggning av ADL-förmåga samt målformulering

- ADL-taxonomin, psykiatriversionen (Törnquist & Sonn, 2016).
- Sunnaas ADL-index (Sunnaas sykehus, 2007).
- COPM (Law, Baptiste, Carswell, McColl, Polatajko & Pollock, 2006).
- Min mening (Hellsvik, 2011).
- Bedömning av delaktighet i aktivitet, OCAIRS (Forsyth, Deshpande, Kielhofner, Henriksson, Haglund, Olson, Skinner, Kulkarni, 2017).

Intervju med patienten vid kartläggning av arbetsförmåga

- Worker Role Interview, WRI (Ekbladh & Haglund, 2007).
- Worker Environment Impact Scale (WEIS) (Ekbladh & Haglund, 2010).
- Dialog om arbete, DOA (Norrby & Lindahl, 2010).

Screening av kognitiva förmågor

- Mini Mental State Examination, MMSE-SR (Palmqvist, Terzis, Strobel & Wallin, 2012).
- Weekly Calendar Planning Activity, WCPA (Toglia, 2021).
- Aktivitet i tid med struktur, ATMS (White, 2022)

Kartläggning av sensorisk bearbetning

- Adolescent/Adult Sensory Profile, AASP (E. Brown & Dunn, 2014) (inte specifikt för arbetsterapeuter).

Kartläggning av aktivitetsbalans

- Aktivitetsdagbok
- GAP i vardagens aktiviteter (Eriksson, 2017).
- Självs kattad aktivitetsbalans, OBQ11 (Håkansson & Wagman, 2022)
- Tillfredsställelse med aktiviteter i dagliga livet - intervjubaserad screening, SDO-OB (Eklund, 2021).

Observation i aktivitet

Genom att observera patienten i aktivitet samlar arbetsterapeuten in information om kvaliteten av aktivitetsutförandet. Patienten ska om möjligt vara delaktig i beslutet av aktivitet och i vilken miljö bedömningen ska ske. Ofta sker bedömningen i vårdmiljö men en stor fördel är om bedömningen sker i patientens hemmiljö.

Standardiserade instrument som används

- Sunnaas ADL-index (Sunnaas sykehus, 2007).
- Assessment of Motor and Process Skills, AMPS (Fisher, 2006).
- Assessment of Work Characteristics, AWC (Sandqvist, 2008).
- Assessment of Work Performance, AWP (Sandqvist, 2008).
- Percieve, Recall, Plan, Performe, PRPP (Chappora & Ranka 2008).
- Weekly Calender Planning Activity, WCPA (Toglia, 2021).

Analys

I denna fas identifieras orsaker till aktivitetsbegränsningar och delaktighetsinskränkningar samt hinder och resurser i aktivitetsmiljöerna. Vid behov kompletteras med ytterligare bedömningar eller intervjuer.

Målformulering

Patienten identifierar och prioriterar områden som hen vill förändra. Därefter formuleras mål och delmål i en rehabiliteringsplan där även delaktighet och ansvar tydliggörs. Målen utvärderas kontinuerligt och följer en planerad tidsram.

Behandling

Förutsättningar för att påbörja en behandling bedöms utifrån kognitiva funktioner, motivation, miljö, sociala förhållanden, rätt tidpunkt. Kognitiv funktionsnedsättning kan medföra svårigheter att på egen hand göra de beteendeförändringar som behövs för att få balans och struktur i vardagen.

Teoretiska modeller för intervention

Arbetsterapeuten kan välja modell för intervention utifrån processmodellen OTIPM (Fisher, 2009).

- Modell för kompensation
- Modell för utbildning och undervisning
- Modell för att förvärva färdigheter i aktivitet
- Återställsmodell för förbättring av kroppsfunktioner och andra klientkomponenter.

Exempel på interventioner

- Psykoedukation
- Strukturstödjande insatser
- Ha koll- gruppintervention
- Vardag i Balans- gruppintervention
- Tree Theme Method

Patientsäkerhet

I patientsäkerhetslagen tydliggörs vårdgivarens ansvar att bedriva ett systematiskt patientsäkerhetsarbete för att förhindra vårdskador (SFS 2010:659).

Arbetsterapeuternas etiska kod ger en värdegrund för hur arbetsterapi ska utövas och innehåller de mål och regler som finns för arbetsterapi. Arbetsterapeuternas etiska kod förtydligar professionens skyldigheter och ansvar (Sveriges arbetsterapeuter, 2018). Arbetsterapeuter har legitimation och har IVO som tillsynsmyndighet.

Uppföljning

WHO:s ”Internationella klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa”. ICF, erbjuder ett samlat och standardiserat språk och en struktur för att beskriva individers hela livssituation i förhållande till hälsa. Med hjälp av komponenterna kroppsfunktion/ kroppsstruktur, aktivitet och delaktighet samt omgivning är det möjligt att få en bild av hur konsekvenserna av sjukdom eller skada påverkar den enskilde (Socialstyrelsen, 2016). Enligt Socialstyrelsens baslista för psykiatrisk öppenvård ska följande kodas.

- AV133 Bedömning av aktivitetsförmåga med standardiserade bedömningsinstrument/metoder
- GA025 Utprovning och förskrivning av övriga hjälpmedel (exklusive rullstol)
- QK003 Stöd och/eller träning i att genomföra daglig rutin
- QT006 Träning i att använda hjälpmedel
- QT018 Träning i att använda produkter och teknik (exklusive förskrivet hjälpmedel).

Referenser

Catana E. Brown & Winni Dunn (2014). Adolescent/Adult Sensory Profile. Pearson.

Chappora, C. & Ranka, J. (2008). The PRPP system of Task Analysis. User Training Manual – Research edition. University of Sidney.

Ekbladh E. & Haglund L. (2010). WEIS-S version 3.0. Översättning och bearbetning av The Work Environment Impact Scale. Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet, Linköping.

Ekbladh E. & Haglund L. (2007). WRI-S version 3.0. Översättning och bearbetning av The Worker Role Interview. Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet, Linköping.

Eklund, M. (2021). Tillfredsställelse med aktiviteter i dagliga livet - intervjubaserad screening (SDO), version 1.0. Sveriges Arbetsterapeuter.

Eriksson, G. (2013). GAP i vardagens aktiviteter (Occupational Gaps Questionnaire). Version 1.1. Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter. Nacka.

Erlandsson, L-K. & Persson, D. (2014). ValMO-modellen - Ett redskap för aktivitetsbaserad arbetsterapi. Studentlitteratur AB.

Fisher, A. (2006). Assessment of Motor and Process Skills. USA: Colorado, Fort Collins, Three Star Press.

Fisher, A. (2009). Occupational Therapy Intervention Process Model: A model for planning and implementing top-down, client-centered, and occupation-based interventions. Ft. Collins, CO: Three Star Press.

Forsyth, K., Deshpande, S., Kielhofner, G., Henriksson, C., Haglund, L., Olson, L., Skinner, S., & Kulkarni, S. (2017). Bedömning av delaktighet i aktivitet (OCAIRS-S), (L. Haglund, övers. och bearb., version 2.2). Sveriges Arbetsterapeuter. (The Occupational Circumstance Assessment-Interview and Rating Scale (OCAIRS), version 4.0 (2005).

Hellsvik, E.M. (2011). Min Mening. Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter. Nacka.

Håkansson, C., & Wagman, P. (2022). Självsfattad aktivitetsbalans (OBQ11), version 1.0. Sveriges Arbetsterapeuter.

Law M., Baptiste S., Carswell A., McColl MA., Polatajko H. & Pollock N. (2006). COPM - Canadian Occupational Performance Measure - svensk översättning. Nacka: Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter.

Norrby, E. & Lindahl, I. (2010). Dialog om arbetsförmåga, DOA version 4.0. Nacka: Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter.

Palmqvist, S., Terzis, B., Strobel, C. & Wallin, A. (2012). Mini Mental State Examination Svensk Revidering (MMSE-SR).

Sandqvist J. (2008). AWC version 1.1. Manual för Assessment of Work Characteristics. Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet, Linköping.

Sandqvist J. (2008). AWP version 2.0. Manual för Assessment of Work Performance. Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet, Linköping.

SFS 2010: 659, Patientsäkerhetslagen.

Socialstyrelsen. (2016). En manual för användning av Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa. (ICF). ISBN: 978-91-7555-367-2

Socialstyrelsen. (2023). Stöd inom funktionshindersonrådet.

Sunnaas sykehus. (2007). SUNNAAS ADL INDEX Bedömningsmanual. Ergoterapitjenesten Sunnaas Sykehus 1998 Revidert layout januari 2000 och augusti 2007.

Sveriges Arbetsterapeuter (2018). Etisk kod för arbetsterapeuter. Nacka

Taylor et. al. (2020). Model of Human Occupation. Teori och tillämpning, upplaga 2. Lund. Studentlitteratur.

Törnquist, K. & Sonn, U. (2016). ADL-Taxonomi Tredje upplagan. Nacka. Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter.

Wagman, P., Hjärthag, F., Håkansson, C., Hedin, K., & Gunnarsson, A. B. (2021). Factors associated with higher occupational balance in people with anxiety and/or depression who require occupational therapy treatment. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*.

White, S. M. (2022). Aktivitet i tid med struktur – självskattning av tidshantering och organisationsförmåga (ATMS-S), (G. Janeslätt & M. Holmefur, övers., version 3.0). Sveriges Arbetsterapeuter. (Originalt Assessment for Time Management Skills (ATMS), 2014 och 2022).